

Боярина Т. В., Кашубіна Ю. Б.

УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ОСНОВІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто сутність класифікації ефективності, проведено критичний аналіз існуючих класифікаційних ознак та виявлено найбільш розповсюджені недоліки у процесі поділу ефективності на види. Доведено, що ефективність як категорія з поліморфним характером вимагає дослідження на основі системного підходу. На основі цього удосконалено класифікацію ефективності, яка враховує масштаби діяльності системи й елементи оцінки. Визначено основні класифікаційні ознаки поділу ефективності: сфера суспільного життя, вид діяльності, функціональна спрямованість діяльності, організаційна структура, характер ефекту, база порівняння, момент здійснення розрахунку.

Ключові слова: класифікація, ефективність, види ефективності, ефективність підприємства, системний підхід

Рис.: 1. Бібл.: 12.

Боярина Тетяна Василівна – старший викладач, кафедра фінансів і кредиту, Інститут ділового адміністрування (вул. Димитрова, 81а, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086, Україна)

Email: botava-85@mail.ru

Кашубіна Юлія Богданівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економічного аналізу і фінансів, Криворізький національний університет (вул. XXII Партз'їзду, 11, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50027, Україна)

Email: kaschubina@gmail.com

УДК 658.511

Боярина Т. В., Кашубина Ю. Б.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КЛАССИФИКАЦИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ НА ОСНОВЕ СИСТЕМНОГО ПОХОДА

В статье рассматривается суть классификации эффективности, проведен критический анализ существующих классификационных признаков и выявлены наиболее распространенные недостатки в процессе деления эффективности на виды. Доказано, что эффективность как категория с полиморфным характером требует исследования на основе системного подхода. На основе этого усовершенствована классификация эффективности, которая учитывает масштабы деятельности системы и элементы оценки. Определены основные классификационные признаки разделения эффективности: сфера общественной жизни, вид деятельности, функциональная направленность деятельности, организационная структура, характер эффекта, база сравнения, момент осуществления расчета.

Ключевые слова: классификация, эффективность, виды эффективности, эффективность предприятия, системный подход

Рис.: 1. Библ.: 12.

Боярина Татьяна Васильевна – старший преподаватель, кафедра финансов и кредита, Институт делового администрирования (ул. Димитрова, 81а, Кривой Рог, Днепропетровская обл., 50086, Украина)

Email: botava-85@mail.ru

Кашубина Юлия Богдановна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономического анализа и финансов, Криворожский национальный университет (ул. XXII Партсъезда, 11, Кривой Рог, Днепропетровская обл., 50027, Украина)

Email: kaschubina@gmail.com

UDC 658.511

Boyarina T. V., Kashubina Yu. B.

PERFECTION OF CLASSIFICATION OF EFFICIENCY ON THE BASIS OF SYSTEM APPROACH

The article considers the concept of classification of efficiency, conducts a critical analysis of existing classification features and reveals the most common shortages in the process of dividing efficiency into types. It proves that efficiency, as a category with polymorphic nature, requires to be studied on the basis of a system approach. This is used as a basis of perfection of classification of efficiency, which takes into account scales of activity of the system and elements of assessment. The article identifies main classification features of division of efficiency: the sphere of public life, type of activity, functional direction of activity, organisation structure, nature of effect, comparison base and the moment of carrying out calculation.

Keywords: classification, efficiency, types of efficiency, company efficiency, system approach..

Рис.: 1. Библ.: 12.

Boyarina Tatyana V. – Senior Lecturer, Department of Finance and Credit, Institute of Business Administration (vul. Dymytrova, 81a, Kryvyi Rih, Dnipropetrovska obl., 50086, Ukraine)

Email: botava-85@mail.ru

Kashubina Julia B. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economic Analysis and Finance, Kryvyi Rih National University (vul. XXII Partz'yizdu, 11, Kryvyi Rih, Dnipropetrovska obl., 50027, Ukraine)

Email: stn57@mail.ru

Постановка проблеми. Велика кількість і незадовільна упорядкованість сучасних понять і термінів ускладнюють пошук і використання потрібних даних, що викликає інформаційний дефіцит, який стримує суспільний прогрес та розвиток

економіки. Ці питання стосуються і такого важливого показника діяльності економічних систем як ефективність. Категорія ефективність має поліморфний характер, що ускладнює систематизацію існуючих видів ефективності. Класифікація

ефективності повинна задовольняти інформаційні потреби користувачів та сприяти прийняттю вірних управлінських рішень. Розробка оптимальної класифікації ефективності є не тільки науковим, але й економічно важливим завданням.

Аналіз публікацій. Дослідження сутності ефективності знайшли відображення у працях таких вчених: П. Ф. Друкера, М. Х. Мескона, Е. Л. Кантора, А. Д. Шеремета, Р. С. Сайфуліна, С. Ф. Покропивного, Й. М. Петровича. Питання класифікації ефективності та обґрунтування її видів у літературних джерелах висвітлювалися Г. О. Швиданенко, А. І. Ільним, В. П. Волковим, С. Ф. Покропивним, Т. А. Говорушко, Н. Ю. Подольчак та ін. В досліджених роботах наводиться досить розгорнутий перелік класифікаційних ознак, але в той же час зустрічаються неточності та суперечності, що зумовлені відсутністю системного підходу до класифікації ефективності. Тому постає необхідність проведення детального аналізу застосування такої кількості видів ефективності та їх наукової систематизації з метою практичного використання для потреб управління.

Метою статті є виокремлення основних класифікаційних ознак та формування авторського бачення класифікації ефективності відповідно до сучасних економічних умов, яка враховує масштаби діяльності систем та елементи оцінки.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукової літератури показало відсутність єдиного підходу до класифікації ефективності. Загалом авторами в розглянутих джерелах запропоновано більше 50 різних ознак класифікації, що викликає закономірні сумніви з приводу доцільності, необхідності та раціональності такого поділу.

Розглядаючи поділ ефективності за певними ознаками на окремі її види, виявлено велику кількість різноманітних точок зору як щодо самих ознак, так і щодо видів ефективності. Так, при відсутності принципової різниці у визначенні видів ефективності існує багато розбіжностей у формулюванні класифікаційних ознак. Такі види ефективності як абсолютна і порівняльна відображають за різними ознаками: мета визначення [1], метод розрахунку [3, с. 451; 12, с. 644], спосіб визначення [4, с. 664].

Братанич М. В. [1] використовує ознаку «за рівнем об'єкта господарювання» та відносить до цієї групи ефективність економіки в цілому, галузі, об'єднання підприємств, підприємства, структурного підрозділу підприємства, виробництва окремих видів продукції. Подольчак Н. Ю. використовує іншу назву ознаки – за місцем виникнення, але види поділу ті ж самі [8, с. 209]. Ховрак І. В. використовує ознаку «за рівнем визначення» та виділяє ефективність корпоративного сектора в цілому, інтегрованих та простих корпоративних структур, структурних підрозділів корпоративних структур, окремих видів ресурсів, виробництва окремих видів продукції та послуг [10, с. 57].

У роботі [4, с. 664] за рівнем абстрагованості аналізу виділяють макроефективність, мезоефективність та мікроефективність. Інші автори [12, с. 644] за рівнем узагальнення виділяють ефективність економіки в цілому, галузі,

підприємства, структурного підрозділу підприємства, робочого місця.

Отже, науковці [1; 4; 8; 10; 12], попри спільну підставу поділу, використовують різні назви ознак та класифікують ефективність на власний розсуд без достатнього наукового обґрунтування, надаючи перевагу одним видам та нехтуючи іншими.

Зазначена проблема властива й іншим класифікаціям. Так, в різних джерелах виділяють ознаки: за наслідками (або видом) отриманих результатів [1; 3, с. 451], за функціональною сферою прояву [4, с. 664], за сферою застосування [7, с. 213], за елементами виникнення [8, с. 209], за цільовим змістом [10, с. 57], за змістом [12, с. 644]. Але при цьому у всіх випадках мова йде або виключно про економічну та соціальну ефективність [3, с. 451; 12, с. 644], або поряд з ними розглядають ефективність технічну, виробничу, комерційну, фінансову, інвестиційно-інноваційну [4, с. 664]; екологічну, організаційну, психологічну, правову, політичну, етичну [7, с. 213; 8, с. 209]. У даній класифікації змішалися і вид ефекту, і сфера застосування, які, на нашу думку, обов'язково потрібно розрізняти.

Більшість науковців поділяють ефективність з позиції понесених витрат (ресурсів) та використовують різні назви ознак: за стадією руху авансованої в ресурси вартості [2, с. 8; 9, с. 5], за видом (характером) витрат [1; 3, с. 451], за матеріально-технічним наповненням [12, с. 644]. За даними ознаками здебільшого відображають: ефективність використання застосовуваних та спожитих ресурсів [1; 2, с. 8; 9, с. 5]; ресурсну, витратну ефективність [7, с. 213]; ефективність поточних витрат і одноразових (капітальних) витрат [3, с. 451]; ефективність використання основних фондів, оборотних коштів, нематеріальних активів, трудових ресурсів [12, с. 644]. Тобто перелічені класифікаційні ознаки та види ефективності за ними мають різні назви, але однукову сутність.

Досить популярною серед науковців є класифікація, яка характеризує ефективність в залежності від структури галузей економіки. Братанич М. В., Говорушко Т. А. і Ховрак І. В. використовують ознаку «за видами господарської діяльності» та відповідно до неї виділяють ефективність виробничої, торгівельної, банківської, страхової та інших видів діяльності [1; 2, с. 8; 10, с. 57]. Подольчак Н. Ю. за ознакою «види економічної діяльності» розглядає ефективність сільського господарства, транспорту і зв'язку, промисловості, будівництва, торгівлі та ін. [8, с. 209]. Ми вважаємо, що необхідно окремо класифікувати ефективність за видами господарської діяльності, за видами економічної діяльності і за видами діяльності підприємства, оскільки кожна ознака регламентується законодавчо. У Господарському кодексі України (ст.3) наводиться поділ господарської діяльності; національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» містить класифікацію видів економічної діяльності, П(С)БО 4 розмежовує види діяльності підприємства.

Серед окремих науковців виникли розбіжності стосовно використання такої ознаки як «об'єкт оцінки». Так, деякі

автори за однією і тією ж ознакою наводять принципово різні види ефективності [3, с. 451; 12, с. 645]. Такі суперечності в класифікації виникли внаслідок того, що назва ознаки не конкретизує підставу поділу.

Окрім вже перелічених видів ефективності в досліджених роботах використовують ще й такі: внутрішня, зовнішня [7, с. 5]; минула, майбутня, висока, достатня, недостатня, явна, прихована [8, с. 209]; первинна, вторинна, проста, комплексна, системна, емпірична, аналітична, інтегрована, диференційована [4, с. 664]; фінансова та не фінансова [10, с. 57]. Більшість з цих видів не мають достатнього змістовного обґрунтування, деякі здебільшого відносяться до характеристик показників оцінки ефективності, окремі види є синонімами (такі як реальна, фактична, явна).

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про наявність суттєвих недоліків у процесі побудови класифікацій ефективності. Найбільш розповсюдженими причинами цього є:

- при єдиній підставі поділу класифікаційні ознаки різні за назвою;
- при різних підставах поділу класифікаційні ознаки мають спільну назву;
- обрані назви ознаки не відображають повний зміст підстави розподілу;
- однакові види ефективності відносять до різних класифікаційних ознак;
- різні види ефективності групують під однією класифікаційною ознакою;
- недостатня деталізація видів ефективності за обраною ознакою;
- відсутність змістовного обґрунтування при створенні нового поділу;
- використання характеристик показників оцінки при створенні нового виду ефективності.

Для того, щоб класифікувати ефективність, необхідно чітко розуміти її сутність.

Ефективність є категорією, яка присутня в кожній сфері суспільного життя. Здійснюючи будь-який процес, людина завжди замислюється над тим, ціною яких витрат або ресурсів був досягнутий отриманий результат. Ефективність за своєю сутністю не змінюється, але набуває певних особливостей залежно від специфіки сфери застосування. Тому види ефективності не можуть бути ідентичними в різних випадках та повинні відображати якості, що притаманні досліджуваним об'єктам, явищам і процесам в певних обставинах. Також слід наголосити на тому, що ефективність обов'язково передбачає кількісну оцінку.

Отже, ефективність є досить складною системою, тому що вона, з одного боку, пов'язана з основними характеристиками господарюючих систем, а з іншого – розкривається через систему оцінювання. Тому ефективність необхідно розглядати як єдину цілісну систему у нерозривному зв'язку з усіма складовими елементами та класифікувати її на основі системного підходу.

Відповідно до вищевикладеного пропонуємо класифікувати ефективність з урахуванням і масштабів діяльності систем, і елементів оцінки (рис.1).

За масштабом діяльності системи рекомендуємо виділяти ефективність держави та ефективність підприємства (див. рис. 1). З точки зору категорії ефективності держава і підприємство розглядаються як рівноправні, але в той же час взаємозалежні системи виробничо-технічних, організаційних, економічних, соціальних, екологічних, інформаційних та інших елементів. Такий поділ дає змогу врахувати особливості організації, функціонування та розвитку окремо держави і підприємства

Характерні риси ефективності держави проявляються у розрізі сфер суспільного життя: економічної, соціальної, політичної, духовної. Так, ефективність економічної сфери – це вид ефективності, що оцінює процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну, споживання, а також продуктивні сили й виробничі відносини. Ефективність соціальної сфери – це вид ефективності, що оцінює систему взаємозв'язків між різними елементами суспільства: етнічними, класовими, іншими спільностями людей. Ефективність політичної сфери – це вид ефективності, що оцінює політичні відносини і політичну діяльність, організаційні структури, політичні цінності й політичні та правові норми, що лежать в основі політичного функціонування суспільства.

Ефективність духовної сфери – це вид ефективності, що оцінює процеси формування і функціонування об'єктивних форм духовного життя – мистецтва, моралі, релігії, філософії, науки, культурних цінностей, суспільних цілей, ідеалів, а також таких явищ культури як виховання, освіта та ін. Даний поділ вирішує питання застосування окремих видів ефективності, які, на нашу думку, доцільно розглядати на рівні держави в розрізі сфер суспільного життя (правова ефективність – в складі ефективності політичної сфери; психологічна та етична – в складі ефективності духовної сфери).

Кожна сфера суспільного життя має власні особливості організації та функціонування, з урахуванням яких необхідно здійснювати подальшу класифікацію ефективності. Наприклад, вважаємо необхідним виділити поділ ефективності економічної сфери за галузями економіки, який передбачає такі види як ефективність промисловості, сільського господарства, будівництва, фінансової та страхової діяльності, торгівлі та ін. (див. рис. 1). У свою чергу, цей поділ можна деталізувати за видами економічної діяльності відповідно до КВЕД. Дотримання такого принципу ієрархії в класифікації дає змогу уникнути дублювання видів ефективності.

На нашу думку, особливості ефективності підприємства розкриваються в контексті таких основних класифікаційних ознак: вид діяльності, функціональна спрямованість діяльності, організаційна структура.

В сучасних умовах господарювання оцінка діяльності підприємства проводиться в першу чергу на підставі публічної фінансової звітності, яка регламентується П(С)БО. Тому доцільно поділяти ефективність підприємства за видами діяльності, які визначені П(С)БО 4: операційна, фінансова, інвестиційна. Відповідні різновиди ефективності повинні відображати специфіку кожного виду діяльності. Так, ефективність операційної діяльності є видом ефективності, що оцінює процеси, які пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції та іншою операційною діяльністю. Ефектив-

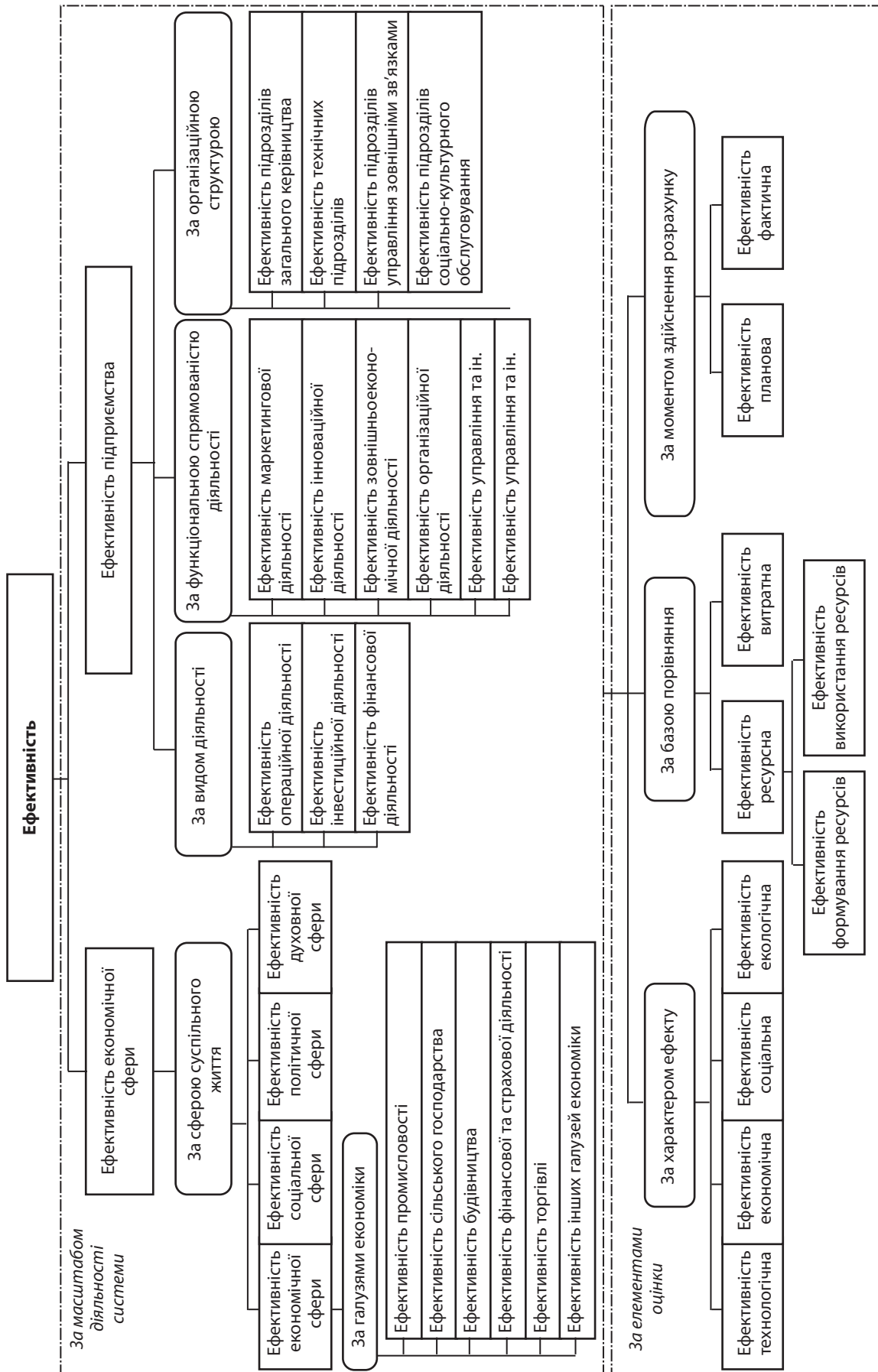

Рис. 1. Класифікація ефективності на основі системного підходу (авторська розробка)

ність інвестиційної діяльності – оцінює процеси придбання та реалізації фінансових та реальних інвестицій, а також отримання інвестиційних доходів. Ефективність фінансової діяльності надає оцінку процесам формування та використання власного і позикового капіталу підприємства. Отже, даний поділ дозволяє оцінити ефективність кожного виду діяльності підприємства окремо.

Застосування системного підходу дає змогу виділити специфічні види діяльності підприємства, яким притаманні певні функції, відносна самостійність та визначеність змісту і цілей. Тому ефективність підприємства пропонуємо поділяти за функціональною спрямованістю діяльності і виокремлювати ефективність маркетингової, інноваційної, зовнішньоекономічної, організаційної, управлінської та інших видів діяльності. Аналіз ефективності за зазначеними видами діяльності спрощує процес виявлення резервів підвищення ефективності роботи підприємства.

Вважаємо, що ефективність також необхідно класифікувати за організаційною структурою підприємства, яка враховує його індивідуальну побудову та устрій, спосіб внутрішнього підпорядкування, зв'язки структурних елементів між собою. Поділ ефективності підприємства на такі види як ефективність підрозділів загального керівництва, технічних підрозділів, підрозділів управління зовнішніми зв'язками, підрозділів соціально-культурного обслуговування повною мірою відображає особливості організаційної структури конкретного підприємства.

Запропонована класифікація ефективності підприємства охоплює найбільш загальні ознаки і не залежить від специфіки його діяльності. Така класифікація більш універсальна і придатна до застосування відносно будь-якого суб'єкта господарювання.

Оцінка ефективності переслідує різну мету, здійснюється за різноманітними методиками та залежить від особливостей об'єктів дослідження. Однак існують певні елементи оцінки ефективності, які є універсальними, постійними та властивими всім її видам. Всі показники оцінки ефективності розраховуються за однаковою принципом: співставлення ефекту з ресурсами (витратами), що були витрачені на його досягнення. При цьому необхідно враховувати особливості чисельника та знаменника, які суттєво впливають на зміст та методику оцінки ефективності. Тому постає необхідність класифікувати ефективність в аспекті елементів оцінки, які містять такі складові: характер ефекту, база порівняння, момент здійснення розрахунку.

Пропонуємо виокремити таку класифікаційну ознаку ефективності як характер ефекту. Досить часто в науковій літературі в якості ознаки використовують форму прояву ефекту. Вважаємо необхідним розрізнити дані поняття, оскільки характер відображає специфічні риси ефекту за різними напрямками, а форма прояву відображається в конкретних показниках, які зазнали змін в цьому напрямку. Результати дослідження наукової літератури дозволили виокремити за характером наступні види ефектів: технологічний, економічний, соціальний, екологічний. Технологічний ефект залежить від рівня організації та технічних умов виробництва, відображає ступінь використання матеріальних ресурсів

і пов'язаний виключно з процесом виробництва продукції. Економічний ефект – це виражений у вартісній (грошовій) формі наслідок будь-яких процесів. Найбільш розповсюдженими формами прояву економічного ефекту є збільшення прибутку та зниження витрат. Соціальний ефект пов'язаний із соціальним захистом людей. Найбільш розповсюдженими формами прояву економічного ефекту є утворення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення, підвищення заробітної плати і доходів, задоволення першочергових фізіологічних потреб людей, забезпечення безпеки життєдіяльності, підвищення рівня задоволення соціальних і духовних потреб, зростання якості й тривалості життя та ін. Екологічний ефект – це будь-які зміни умов навколишнього середовища, кількості і якості природних ресурсів. Основними формами його прояву є: по-перше, зменшення споживання природних ресурсів, що передбачає мінімізацію використання енергоресурсів, сировини, води та ґрунтів, продовження придатності до переробки для вторинного використання, терміну довговічності продукту; по-друге, зменшення впливу на природне середовище, що означає мінімізацію викидів в атмосферне повітря, утилізацію відходів та розповсюдження токсичних речовин, а також сприяння сталому використанню відновлювальних ресурсів.

Відповідно до вищезазначених видів ефекту доцільно та логічно поділяти ефективність на такі види: технологічна, економічна, соціальна, екологічна. Кожен із зазначених видів ефективності обов'язково повинен відображати, якою ціною було досягнуто відповідний ефект. Отже, технологічна ефективність оцінює технологічні відносини, взаємодію людини й основних засобів виробництва та розглядає процес виробництва з технічної (фізичної) сторони. Економічна ефективність характеризує економічні відносини та оцінює об'єкти, явища і процеси, результатом діяльності яких є економічний ефект. Соціальна ефективність показує, наскільки господарська діяльність держави або підприємства спрямована на саму людину, відповідає її потребам та інтересам. Екологічна ефективність оцінює, наскільки якісно використовуються природні ресурси, щоб задовольнити людські потреби.

Загальноприйнятими в оцінці ефективності є існування ресурсного та витратного підходів, відповідно до яких виокремлюють ресурсну та витратну ефективність. Ресурсний підхід враховує вартість і види залучених ресурсів, а витратний – поточні витрати за певний період. Однак не всі науковці виділяють такий поділ, а ті, хто виділяють, в основному не надають достатнього обґрунтування класифікаційній ознаці та видам ефективності за нею. Вважаємо, що даний поділ є необхідним та має науково обґрунтовані підстави. Всі показники оцінки ефективності є відносними. У статистичній літературі знаменник відносного показника називають базою порівняння. Як базу порівняння при оцінці ефективності використовують ресурси або витрати. Відтак вважаємо, що класифікація ефективності на ресурсну і витратну відбувається саме за базою порівняння. Таким чином, нами введена та обґрунтована назва класифікаційної ознаки, а також доведено доцільність поділу ефективності за нею.

Вважаємо необхідним ресурсну ефективність поділяти на ефективність формування ресурсів та ефективність використання ресурсів. Процеси формування і використання ресурсів мають принципово різну мету та відбуваються на різних стадіях кругообігу капіталу. Так, ефективність формування ресурсів повинна оцінювати процеси забезпечення об'єкта господарювання різними видами ресурсів, які очікують входження у процес виробництва або управління і призначені для подальшого використання. Ефективність використання ресурсів повинна оцінювати процеси споживання ресурсів під час виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та управління підприємством.

Класифікація за характером ефекту і базою порівняння сприяє однозначному трактуванню розглянутих видів ефективності та дозволяє більш системно і комплексно підходити до розробки методики їх оцінки.

Оцінка ефективності може проводитися до початку здійснення процесу та після його закінчення. Саме залежно від моменту здійснення розрахунку ефективності

логічно виділяти такі її види як планова та фактична. Планова ефективність обчислюється на етапі складання та обґрунтування перспективних і поточних планів діяльності суб'єктів господарювання, тобто до моменту реалізації планів. Фактична ефективність обчислюється за отриманими результатами господарської діяльності після здійснення запланованих операцій. Таким чином, нами уточнено класифікаційну ознаку, за якою ефективність поділяють на планову та фактичну.

Висновки. Розроблена класифікація ефективності із застосуванням системного підходу має важливе значення і в теоретичній, і в практичній сфері. Удосконалена нами класифікація дозволяє одержати комплексне уявлення про ефективність як цілісну систему; обґрунтовує існування різних видів ефективності; сприяє впорядкуванню термінології. Вона виступає основою для удосконалення методик оцінки ефективності та механізмів управління нею, що є напрямком подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА

- Братанич М. В. Класифікація видів і форм прояву ефективності / М. В. Братанич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>
- Говорушко Т. А. Ефективність як економічна категорія / Т. А. Говорушко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/>
- Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
- Економіка підприємства: підручник / [М. Г. Грещак, В. М. Колот, О. Г. Мендрул та ін.] / за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. – [вид. 4-те, перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2009. – 816 с.
- Економіка підприємства: підручник / [Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенів О. М. та ін.] / за заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004. – 680 с.
- Ковальчук І. В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
- Мощна І. В. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «ефективності виробництва» та «ефективності функціонування підприємства» / І. В. Мощна // Комунальне господарство міст. – 2011. – Випуск 100. – С. 207-215.
- Подольчак Н. Ю. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств / Н. Ю. Подольчак // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – №606. – С. 203-211.
- Сенічкіна О. М. Сутність поняття «Економічна ефективність» / О. М. Сенічкіна // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. – 2011. – №3. – С. 139-145.
- Ховрак І. В. Дискусійні питання щодо трактування економічної сутності та змісту дефініції «ефективності функціонування» корпоративних структур / І. В. Ховрак // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №2 (16). – С. 56-60.
- Економіка підприємства / подред. Е. Л. Кантора. – С-Пб.: Питер, 2003. – 352 с.
- Економіка підприємства: учеб. пособие / [В. П. Волков, А. И. Ильин, В. И. Станкович и др.]; под. общ. ред. А. И. Ильина, В. П. Волкова. – М.: Новое знание, 2003. – 677 с.

REFERENCES

- Bratanych, M. V. «Klasyfikatsiia vydiv i form proiavu efektyvnosti» [Classification of types and forms of performance]. <http://www.rusnauka.com/>.
- Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Kyiv: KNEU, 2005.
- Ekonomika predpriatiia* [Economy of Enterprise]. St. Petersburg: Piter, 2003.
- Hreshchak, M. H., Kolot, V. M., and Mendrul, O. H. *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Kyiv: KNEU, 2009.
- Hovorushko, T. A. «Efektyvnist iak ekonomichna katehoriia» [Effectiveness as an economic category]. <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/>.
- Kovalchuk, I. V. *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Kyiv: Znannia, 2008.
- Khovrak, I. V. «Dyskusiini pytannia shchodo traktuvannia ekonomichnoi sutnosti ta zmistu defynitsii «efektyvnist funktsionuvannia» korporatyvnykh struktur» [Discussion questions on the interpretation of economic substance and content definition «operational efficiency» of corporate structures]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 2(16) (2009): 56-60.
- Motsna, I. V. «Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti poniat «efektyvnosti vyrobnytstva» ta «efektyvnist funktsionuvannia pidpriemstva»» [Theoretical aspects of defining the essence of the concepts of «efficiency» and «effectiveness of operation of the business»]. *Komunalne hospodarstvo mist*, no. 100 (2011): 207-215.
- Podolchak, N. Yu. «Poniattia ta vydy efektyvnosti system menedzhmentu mashynobudivnykh pidpriemstv» [Concept and types of performance management systems engineering companies]. *Visnyk natsionalnoho universytetu*, no. 606 (2007): 203-211.
- Petrovych, I. M., Kit, A. F., and Semeniv, O. M. *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Lviv: Novyi Svit-2000, 2000, 2004.
- Senichkina, O. M. «Sutnist poniattia «ekonomichna efektyvnist»» [The essence of the concept of «economic efficiency»]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahranoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva*, no. 3 (2011): 139-145.
- Volkov, V. P., Ilin, A. I., and Stankovich, V. I. *Ekonomika predpriatiia* [Economy of Enterprise]. Moscow: Novoe znanie, 2003.